

(enkelvoudige orde) aan de theologische faculteiten gewijzigd in een *duplex ordo* (tweevoudige orde)? 3. Wat heeft de overheid ertoe gebracht in 1815 en 1876 nieuwe vakken aan het curriculum van de theologische faculteit toe te voegen en andere te schrappen? Deze drie vragen betreffen in eerste instantie de predikantsopleiding van de Nederlandse Hervormde Kerk,⁹ ze worden echter ook betrokken op de opleidingen van de andere protestantse kerken.

De predikantsopleiding vóór 1795

Vóór 1796 was de gereformeerde kerk de enige publiek erkende kerk. Alleen zij had het recht haar predikanten op te leiden aan de hogescholen van Franeker, Groningen, Harderwijk, Utrecht en Leiden; de andere kerken waren op eigen seminaries of kweekscholen aangewezen. Deze vijf hogescholen werden onderhouden door de gewesten. Het toezicht was in handen van een college van curatoren, dat meestal werd benoemd door de Staten van de gewesten, soms ook door de stadhouder of door de regering van de stad, waar de universiteit was gevestigd. Een van de taken van dit college was de benoeming van de hoogleraren, ook van die aan de theologische faculteit. De gereformeerde kerk had geen enkele recht op medezeggenschap. Wel moesten de theologische hoogleraren worden gekozen uit de kring van de gereformeerde predikanten en waren zij verplicht een formulier van de Synode van Dordrecht voor kerkelijke ambtsdragers te ondertekenen, waarmee zij hun onderwerping aan de belijdenisgeschriften verklaarden.¹⁰

De kerk had evenmin iets te zeggen over het curriculum. De predikant moest zijn studie beginnen in de 'lagere' faculteit der *artes liberales*, die een algemene vooropleiding voor de drie 'hogere' faculteiten van theologie, rechten en medicijnen bood. Deze *propaedeutica* werd in de loop van de zestiende en de zeventiende eeuw steeds breder en zo vormden zich drie 'deelgroepen':¹¹ de *humaniora*, de wijsbegeerte en de wis- en natuurkunde. Van de studenten werd verwacht dat zij het volledige programma van de artesfaculteit zouden doen, maar in de praktijk beperkten zij zich tot die vakken, die zij voor hun latere studie nodig hadden. Dit was des te gemakkelijker, omdat men ook zonder de graad van *magister artium* tot een hogere faculteit werd toegelaten. Voor de theologen hadden de *humaniora* de prioriteit, want zij moesten later bij het praeparatoir examen een testimonium voor Grieks (soms ook voor Hebreeuws) overleggen.¹² De beide professoren in de oosterse talen en het Grieks beperkten zich niet tot de kennis van het Hebreeuws en het Grieks, maar gaven ook exegese en maakten in de achttiende eeuw als eersten de theologische studen-

7. David Bos, *In dienst van het Koninkrijk. Beroepsontwikkeling van hervormde predikanten in negentiende-eeuws Nederland*, Amsterdam 1999, in het bijzonder de hfdst. 3, 6 en 8.

8. De belangrijkste bronnen vindt men bij B.J.L. de Geer van Jutfaas, *De Wet op het Hoger Onderwijs. Uit de gewisselde stukken en de gehouden beraadslagingen toegelicht*, Utrecht 1877, die in de inleiding ook op het Organiek Besluit van 1815 ingaat.

9. In de tweede helft van de negentiende eeuw werden ook pogingen gedaan om hervormde en breed-protestantse scholen voor godsdienstonderwijzers en evangelisten op te richten. Zie G.J. Mink, *Op het tweede plan. Evangelisten in de tweede helft van de negentiende eeuw*, Leiden 1995, vooral 37, 92-101.

10. J. van den Berg, 'Samenwerking zonder "subjectie": synode en theologische faculteit te Leiden tot 1878', in: G. Ackermans e.a. (red.), *Kerk in beraad. Opstellen aangeboden aan prof. dr. J.C.P.A. van Laarhoven bij gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen*, Nijmegen 1991, 207-220, in het bijzonder 208-211.